

אמצע המאה הי"ד

צפת, מס' 21

צפית¹ אשר בגליל העליון תבנה ותכונן ב(מהרה) ב(מינו) א(מן).² שאלה:³ בארץ הזאת רגילין הישמעאלים לקחת הענבים ומשימי(ן) עליהם עפר לבן - -- כדי שיצול היין --- ועמוד במתיקותו --- ונהגנו בו איסור מיום שבאנו בארץ על פי החכמים שהיו הנה ז(כרום) ל(ברכה). ובימיהם היה בדמשק נכבד ובעל הוראה בעינו והתיר⁴ --- ונחלקו עליו החכמים ה(רב) ר' שלמה עמנואל וה(רב) ר' פרץ⁵ וה(רב) ר' שם טוב⁶ ז(כרונו) ל(ברכה), ובימיהם לא היה פוצה פה ומצפץ עליו היתר. ועתה, בעוונותינו, אחר אשר נתבקשו בישיבה של מעלה, קמו המתחכמים ורצו להתירו --- עוד שאלה⁷ באה הנה עיר צפית ---

חיתום

הכותב משתחוה לארץ קדשנו ממקומו, עיניו ולבו שם יומו ולילו, מתפלל אל ה' להשיב את שבותה למען שמו, ולהראות כבודו במעון קדשו והדומו, אנכי הצעיר(ר), ניסים ב(ן) ר' ראובן ב(ן) ר' ניסים ז(כרו) ל(חיי) ה(עולם) ה(בא) גירונדי.⁸

מקור: שו"ת הר"ן, רומא ש"ה, סימנים הז.

ספרות: קוק, עיונים ומחקרים, ב, עמ' 58-59 ו-273-278.

- 1 צפת.
- 2 לפנינו שני קטעים מתוך שלוש שאלות ששאל חכם אלמוני מצפת את הר"ן, אשר ישב בבארצלונה וחתימת הר"ן לתשובותיו. וראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה מאמצע המאה הי"ד.
- 3 שם השואל אינו ידוע, אך לפי דבריו עלה ארצה, כנראה מספרד.
- 4 המתיר נקרא בהמשך הדברים "ר' יעקב מדמשק" והכוונה, כנראה, לר' יעקב סקילי, שישב בדמשק לפני שנת פ"ד / 1324. ראה: קוק, עמ' 278-279. כן ראה המדור "עליות לארץ-ישראל", תעודה משנת 1317-1322 והערה 36 שם.
- 5 שני החכמים אינם ידועים ממקור אחר. הצעת זיהוי ראה: "ל מיומן", "צפת וחכמיה", סיני, יא (תש"בתש"ג), עמ' ק. דחיית ההצעה ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה מאמצע המאה הי"ד, הערה 5.
- 6 ר' שם טוב בן גאון. ראה עליו לעיל, מס' 13 והערה 1 שם.
- 7 סימן ו בשו"ת הר"ן. שאלה זו עוסקת במיאון קטנה.
- 8 תשובת הר"ן והחיתום הם סימן ז.

לפני שנת 1355

צפת, מס' 22

- אלחזן אלשיכ פרג אללה ש"צ יעלם
באנכ תתוצא בחאמלהא אלשיכ
- 5 יוסף ש"צ ידיע צפתי לאנה מן
בתי אבות וכאן ללה עליה נעמה
ופאר אלוקת עליה והו מסאפר
פתערף אלגמאעה בחאלה
ויוסעו ידהם פי מא יעטוה
 - 10 ולא תכלוה ירוח מן ענדכם
אלא והו שאכר נאשר מן
אחסאן אלגמאעה והדא
וקת אלמררה פלא תרוגנא?⁴

נעתב עליך ואלחק תע' יכון

15 פי עונכ וענאיתכ

ושלום

מקור: TS, NS, 31, f. 7 – מכתב מקאהיר לפסטאט.

תרגום

- החזן השיח' פרג' אללה ש(מרו) צ(ורו).¹ יודע,
כי אתה תדאג לנושאה של האיגרת, השיח'
5 יוסף ש(מרו) צ(ורו) הנודע כ"צפתי", שכן הוא מבין
בתי אבות,² שלפנים הטיב עמו האל,
אולם הזמן געש כנגדו בהיותו בנסיעה.
והודע לקהל על מצבו,
וירחיבו ידם באשר יתנו לו, ויעניקו לו ברוחב יד
10 ואל תניחו לו ללכת מכם
מבלי שיודה ויפרסם ברבים
את חסדי הקהל. וזה הוא
זמן לגילוי נדיבות ומידות טובות, ואל תביאנו
לנזוף בך. והאל יתעלה יהא
15 בעזרך וישגיח עליך
ושלום.

ספרות: ש"ד גויטיין, "דמדומי ערב של בית הרמב"ם", תרביץ, נד (תשמ"ה), עמ' 81.

- 1 לפנינו מכתב-המלצה של יהושע הנגיד בן אברהם השני מיימוני מקאהיר (1310–1355) בשביל קבצן ממוצא צפתי. המכתב פונה לחזן הקהילה, ששמה לא נזכר, שידאג לעריכת מגבית בקהילתו למען נושא האיגרת. בשתי השורות הראשונות חוזרים, כבכל איגרותיו של יהושע הנגיד, ה"באסם אללה" והפסוק "הנה אל ישועתי" (ישעיהו יב ב). על יהושע הנגיד ראה: אשתור, היהודים במצרים ובסוריה, א, עמ' 298–300. על חזנים האחראים למגביות בבתי-כנסת במצרים ראה לעיל, הערך "ירושלים", מסי' 44 והערה 1 שם.
2 משמע, בעל ייחוס.
3 ראה להלן, הערה 4.
4 המלה אינה ברורה. ייתכן, כי נגזרת מן השורש רו"ג, שאחת ממשמעויותיו בפועל הראשון ובפועל השלישי היא "להתחמק", "להוליד שולל". אך הביאור קשה.

שנת 1388

צפת, מס' 23

אני, יצחק בן(ו) ר' יוסף הסופר ממלכות פורטוגל ממדינת אבורה, כתבתי זה הספר והתחלתי אותו בירושלם עיר הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו וסיימתי אותו בצפת יום ראשון שבעה ימים מראש חדש טבת שנת חמשת אלפים ומאה וארבעים ותשעה לבריאת העולם ---¹

מקור: כ"י מאנטובה. ספריית הקהילה, 32 (מופקד עתה בספרייה העירונית של מאנטובה), דף 276 ע"ב – קטע מקולופון של פירוש התורה מאת יעקב בן אשר.

פורסם: בית-אריה, כתב-יד, עמ' 260.

1 6 בדצמבר 1388. הקולופון במלואו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1388; ושם ספרות והערות.

צפת, מס' 24

שנת 1441

ומשם¹ עלינו לעיר צפת, הנקרא בספר שופטים צפת, ואומרים שהיא עיר מקלט,² וכל החכמים בוחרים ליקבר שם.

מקור: איגרת ר' יצחק ן' אלפרא, עמ' 228. וראה גם: יערי, מסעות, עמ' 110.

- 1 כלומר, מכפר חקוק.
- 2 דומה, כי בזמן ההוא זוהתה צפת עם "קדש בגליל בהר נפתלי", שהיתה עיר-מקלט (יהושע כ: ז).

צפת, מס' 25

שנת 1480

מדמשק הלכתי לצפת, שהוא אדמת קדש --- וגם שם היינו כמו חדש --- וגם צפת היא קהלה יפה, ויש בה כמו ש' בעלי בתים עם הכפרים סביבם, שהם בתוך התחום. ושם קברי הרבה נביאים, צדיקים ותנאים ואמוראים ואסתר המלכה --- דעו, כי ראשי הקהל והדיינים מפה¹ קבלו אותי בסבר פנים יפות --- ולא כאשר נאמר לי בצפת וכפר קיני --- וכבר ידעו הדבר שנאמר לי הרעות מהקהל,² ואיך שהפצירו בי הקהל מצפת וכן בכפר קיני לישאר אצלם ושלא להכביד עלי פרוטה מלבד המס הקבוע,³ שהוא כמו ב' דוקטי לשנה תוך כ' שנה. ומה מאד הם מכבדים לומדי תורה בכל אלו העירות.⁴

מקור: איגרת ר' יוסף דמונטניא, יערי, איגרות, עמ' 91–93.

- 1 ראשי הקהל והדיינים בירושלים.
- 2 כלומר, אנשי ירושלים ידעו, שאנשי צפת וכפר כנה סיפרו לנוסע על הנהגתם הרעה של מנהיגי הקהל בירושלים. והשווה דברי ר' עובדיה מברטנורה (הערך "ירושלים", מס' 254).
- 3 מס-הגולגולת.
- 4 כלומר, עיירות הגליל (והשווה הערכים "כפר כנה", מס' 2 והערה 3 שם; "ירושלים", מס' 222 והערה 14 שם).

צפת, מס' 26

שנת 1485

אמר העני --- סעדיה בן דוד (נוחו) ע(דן) אלעדני,¹ נגמר --- בעיר צפת שבגליל העליון. והיה סיום העתקתו ביום הששי כ"ט אלול שנת הרמ"ה ליצירה² והיא שנת א'תשצ"ו לשטרות.

מקור: כ"י אוקספורד, בודליאנה, (Hunt 373) Uri 241 (קטלוג נויבאוואר, מס' 621), דף 253 ע"ב – קטע מתוך הקולופון לפירוש משנה תורה, ספר זמנים.

פורסם: א"ח פריימן, "תשובות הר' יהושע הנגיד", קבץ על יד, סידרה חדשה, ג (יג), ירושלים ת"ש, עמ' עט-פ.

- 1 הקולופון בשלימותו בלשון המקור בצירוף תרגום ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1485; ושם ספרות והערות.

2 9 בספטמבר 1485, ולא 1484, כפי שרשום בקטלוג נויבאוואר, מס' 621.

צפת, מס' 27

שנת 1485

השלמתי אני סעדיה בן(ן) ר' דוד (נוחו) ע(דן) התימני¹ כתיבת ספר זה בעיר צפת שבגליל העליון באחד בשבת שהוא יום כ"ח לחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ומאתים וארבעים ושש שנים ליצירה² והיא שנת א'תשצ"ז לשטרות ---

מקור: כ"י פאריס, הספרייה הלאומית, heb. 701, דף 237 ע"ב – קטע מתוך קולופון לפירוש מורה הנבוכים מאת משה נארבוני.

פורסם: אוצר כתבי-יד עבריים, א: 153.

- 1 הקולופון בשלימותו ראה המדור "חיי תרבות ודת", תעודה משנת 1485; ושם הערות.

machonEI@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

צפת, מס' 28

שנת 1487, בקירוב

הרב דון גדליה,¹ שהתחכם מאד בתורה וברפואה, ובסוף ימיו הלך קוסטנטינה, ושם הרביץ תורה וחבר חבורים --- ובסוף ימיו נדבה רוחו ללכת אל ארץ הצבי, ולא נסתייעא מלתא, כי ביום צום גדליה נפטר בדרך ונקבר בצפת.²

מקור: שלשלת הקבלה, דף סג ע"א.

ספרות: א' כרמולי, ספר דברי הימים לבני יחיאל, פראנקפורט ע"נ מיינן תר"י, עמ' 16–17; מאן, טקסטים ומחקרים, ב, עמ' 300, הערה 13.

- 1 הוא דון גדליה בן דוד ו' יחיאל, שהיה רופאו של אלפונסו החמישי מלך פורטוגאל. הוא עזב את פורטוגאל בדרכו לארץ-ישראל לאחר מות המלך, בשנת 1481, בקירוב.
- 2 על מותו של דון גדליה נמסר גם בכ"י לונדון, אוסף מוניטיפורי, מס' 362, דף 16 ע"א. לפי הנאמר שם הוא מת ב"יום ג ימים לירח תשרי, שנת רח"ס 20 בספטמבר 1487), והוא כבן נ"א שנה" ונקבר בקושטא. לעומת זאת ידוע, כי כמה מבני משפחת ו' יחיאל אכן נקברו בצפת, "אצל קבר הושע בן בארי". ראה ידיעה על קבורתו של דון יוסף ו' יחיאל, אביו של גדליה מחבר ספר שלשלת הקבלה, שמת בפירארה בשנת רצ"ח/1538, ובניו שלחו את עצמותיו לצפת; ראה: שלשלת הקבלה, שם (מקבילה מופיעה בחיבורו של יוסף בן דוד ו' יחיאל, תורה אור, ויניציה שט"ו, דף ב ע"ב).

צפת, מס' 29

שנת 1489

וכן מסכימים כל יושבי הגליל עד היום הזה.¹ אך אומרים, שגבול הארץ קרוב לה מאד, ספט² ובנורש"ה,³ היא העיר הגדולה בארץ הגליל, קרובים לדמשק וגבולם נמשך עד קרוב לדמשק.

מקור: האיגרת השלישית של ר' עובדיה מברטנורה, עמ' 143. הנוסח המובא כאן תוקן על-פי כתב-היד.

ספרות: קליין, היישוב היהודי, עמ' 168.

1 כי דמשק אינה ארץ-ישראל.

2 צפת.

3 כך בכתב-היד. קליין הציע להגיה "ובנותיה". יערי, לעומת זה, הציע להגיה "בניאס"; וראה: יערי, איגרות, עמ' 143, הערה 3. ונראים דברי קליין.

צפת, מס' 30

אחרי שנת 1484

כי אם אינו הולך אלא לסבתם לא ימצאם, לפי שמ(ורנו) ה(רב) ר' שמואל מיניר (שמרהו) צ(ורו) ו(גואלו) בדמשק ומ(ורנו) ה(רב) ר' שלום (שמרהו) צ(ורו) ו(גואלו) הניחוהו הולך לצפת.¹

מקור: כ"י ירושלים, בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, Heb. 80 94, דף 19 ע"א.

פירוש: ש' אסף, "שריד מקובץ חשוב של שו"ת", קרית ספר, יא (תרצ"ד-תרצ"ה), עמ' 397–398.

1 הקטע בשלימותו, בצירוף ספרות והערות, ראה לעיל, הערך "ירושלים", מס' 259.